

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Angående rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk». Høringsuttalelse fra Riksantikvaren

Vi har med interesse lest rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk» av mai 2012, utarbeidet av Kulturdepartementets eksterne FoU-utvalg. Utvalget har i rapporten gitt et overordnet og et klart avgrenset bilde av forskningsområdene på kultursektoren. Det har også presentert flere forslag til tiltak som kan bidra til å utvikle forskningen innenfor sektoren. Våre betraktninger rundt og kommentarer til rapporten er beskrevet nedenfor.

Riksantikvarens ansvars- og interesseområde

Som direktorat for kulturminneforvaltning under Miljøverndepartementet, har Riksantikvaren ansvar for forvaltning av kulturminner, kulturmiljø og det kulturhistoriske innholdet i landskapet¹. Vårt ansvar på kulturminnefeltet grenser opp mot Kulturdepartementets ansvarsområder innenfor kultursektoren, spesielt kulturvernområdet, men er likevel klart avgrenset fra dette.

I dokumentet «En kunnskapsbasert kulturpolitikk» trekkes det et skarpt skille mellom kulturminnesektoren og kultursektoren. Dette gir en oversiktlig og ryddig rapport, men kan også skape et inntrykk av en kunstig stor avstand mellom kulturminnesektoren og kultursektoren. Når det gjelder kulturarv og kulturvern har kulturminnesektoren og kultursektoren for eksempel enkelte felles kunnskapsbehov, noe som ble tydeliggjort gjennom KAFF-prosjektet².

Våre synspunkter på rapporten som er til høring, må forstås på bakgrunn av Riksantikvarens ansvar innenfor kulturminnefeltet, men også med utgangspunkt i erkjennelsen av at det innenfor kultursektoren og kulturminnesektoren kan være felles forsknings- og kunnskapsbehov.

Tema det er behov for å produsere mer kunnskap om og hvorfor

¹ Med kulturminner forstås alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljø defineres i kulturminneloven som områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

² KAFF (Kulturarv i fortid, samtid og framtid) som ble gjennomført i perioden 2007-2009, var et samarbeid mellom Norsk kulturråd, ABM-utvikling og Riksantikvaren om forskning og formidling knyttet til kulturarv og kulturvern.

Kulturminneforvaltningen har behov for ny forskningsbasert kunnskap for å kunne løse oppgaver som forvaltningen er satt til å gjøre. Kunnskapsbehovene er nærmere beskrevet nedenfor.

Rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk» presenterer forskningstema som utvalget vurderer som aktuelle. Mange av forskningstemaene på kulturfeltet kan ha relevans for kulturminnefeltet. Dette forutsetter at framtidig innretning og beskrivelse av tematikken ikke avgrenses strengt til kultursektorens behov men at forskningsfeltet vurderes i et noe bredere perspektiv.

Tema som har et potensial sett i lys av kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov, er bl.a.

- Kulturinstitusjonenes endrede samfunnsrolle
- Frivillighet og profesjonalisering i kulturlivet
- Kulturpolitikk og mangfoldsamfunnet
- Internasjonalisering
- Kulturbransjene og kulturpolitikken
- Kunst, kultur og digitalisering
- Skjønnsutøvelse og kvalitetsforståelser i kulturfeltet
- Komparative kulturpolitikkstudier
- Kultur og næring, kulturnæringenes verdiskapingspotensiale
- Demokrati og ytringsfrihet i kulturfeltet
- Finansiering; offentlig – privat

Vi ønsker imidlertid å tydeliggjøre hva som er kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov i denne sammenheng, og vil trekke fram tema Riksantikvaren mener det er behov for å produsere mer kunnskap om. Disse kunnskapsbehovene er også beskrevet i Riksantikvarens innspill til Grund-utvalget, datert 27.1.2012. Det er

- kunnskapsbehov identifisert gjennom KAFF-prosjektet
- kunnskapsbehov dokumentert i forvaltningsmuseenes faglige programmer
- kunnskapsbehov relatert til immateriell kulturarv.

Kunnskapsbehov identifisert gjennom KAFF-prosjektet

Følgende overordnede kunnskapsbehov ble identifisert:

- **Begrepet og fenomenet kulturarv.** Hva forstås med kulturarv og hvordan har forståelsen av fenomenet endret og utviklet seg over tid? Hvem har tradisjonelt «forvaltet» begrepet kulturarv og i hvilke sammenhenger har det opptrådt?
- **Kulturvernets samfunnsrolle og samfunnsmessige betydning.** Hvilken betydning har kulturarv for enkeltmennesker, for ulike grupper og for samfunnet som helhet? I hvilke samfunnsmessige sammenhenger er kunnskap om kulturarv viktig? Er denne kunnskapen særlig viktig for et samfunn i rask endring?
- **Feltets institusjoner og aktører og deres praksis på området.** Hva slags verdi- og idégrunnlag arbeider de ulike aktørene og institusjonene som forvalter og formidler kulturarv ut fra? Hvordan står dette i forhold til de politiske føringene som ligger til grunn for deres virksomhet?

Disse kunnskapsbehovene må sees i forhold til følgende endringsprosesser i samtiden:

- Sterke markedskrefter
- Internasjonalisering
- Ny teknologi – utfordringer og muligheter
- Migrasjon og kulturelt mangfold
- Demokrati og deltagelse.

En nærmere beskrivelse av kunnskapsbehovene identifisert gjennom KAFF-prosjektet er beskrevet i rapporten «Kunnskapsbehov på kulturarvfeltet. Et dokument fra prosjektet *Kulturarv i fortid, samtid og framtid* (KAFF), 21. desember 2009».

Forvaltningsmuseenes faglige programmer

Riksantikvaren har gjennom flere år bevilget midler til utvikling av faglige programmer ved forvaltningsmuseene, basert på eksisterende kunnskap om og analyse av bestanden av kulturminner og kulturhistorien i aktuelle områder. De faglige programmene skisserer kunnskapsområder der det er behov for forskningsbasert kunnskap, og de gir et godt underlag for forskningsfaglige strategier.³ Beskrevne kunnskapsområder som pionerbosetning, utmark og utvikling av agrarsamfunn, er også prioriterte tema i Kunnskapsdepartementets strategisk FoU-satsing ved universitetsmuseene⁴.

Forvaltningsmuseenes, inkludert universitetsmuseenes, forskningsarbeid og forskningsbasert samlingsforvaltning er av betydning i arbeidet med å dekke kulturminneforvaltningens kunnskapsbehov. Men resultater av forskningen ved forvaltningsmuseene kan også ligge i grensesnittet mellom Kulturdepartementets, Kunnskapsdepartementets og Miljøverndepartementets interesseområder, slik Riksantikvaren ser det.

Immateriell kulturarv

For å ivareta den fysiske kulturarven er det nødvendig med kunnskap om den immaterielle og tradisjonelle måten å forholde seg til kulturarven på.

Immateriell kulturarv omfatter bl.a. praksis, fremstillinger, uttrykk, kunnskap, ferdigheter – samt tilhørende instrumenter, gjenstander, kulturgjenstander og kulturelle rom – som samfunn, grupper og, i noen tilfeller, enkeltpersoner anerkjenner som en del av sin kulturarv.

Mye av den kunnskapen som landskap, byggverk, fartøy og andre gjenstander bærer med seg – handlingsbåren kunnskap - er nedfelt i selve objektet. Handlingsbåren kunnskap eksisterer først og fremst når den blir aktualisert i produksjonssituasjoner og når noe skapes. Den eneste effektive måten å holde ved like handlingsbåren kunnskap på er å gjøre det mulig for personer å lære seg både den teoretiske og praktiske kunnskapen. Kunnskap om for eksempel tradisjonell byggeskikk kan lett dø ut med eldre generasjoner med mindre overføringen av slik kunnskap systematiseres og økes i forhold til dagens situasjon.

Innenfor samisk kulturarv og kulturminneforvaltning er den den immaterielle dimensjonen av stor betydning, og særlig knyttet til:

- Kunnskap om samisk kultur og den bakgrunn dette gir for å lese, gjenfinne og forstå de fysiske sporene i terrenget
- Praktiske kunnskap nødvendig for å vedlikeholde samiske kulturminner på en tradisjonell måte.

Riksantikvaren mener det er behov for økt kunnskap om immateriell kulturarv og de utfordringer som immateriell kulturarv gir forskningen.

³ Varia78 Jernvinneundersøkelser, KHM, Fornminneseksjonen, 2009; Forprosjekt Faglig program for forvaltningsevirsomheten ved AMS, 2007; Behovsanalyse Steinalderlokaliteter under vann i Norsk Sjøfartsmuseums forvaltningsområde, 2006; Varia 61 Steinalderundersøkelser, KHM, Fornminneseksjonen, 2006; Faglig program for Tromsø Museum – Universitetsmuseet, 2010-2012; Faglig program Forskningsfokus, Vitenskapsmuseet, NTNU, 2006-2008.

⁴ Se for øvrig St.meld.nr. 15 (2007-2008) Tingenes tale.

Forskning og kunnskapsproduksjon knyttet til immateriell kulturarv blir dermed stilt overfor andre utfordringer enn forskning og kunnskapsproduksjon på materiell kulturarv.

Organisering

Rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk» ser nærmere på følgende forskningsområder: Idrett, sivilsamfunn og frivillig sektor, medier og kultur. Vi har i det følgende noen betraktninger knyttet til forskningsområdet kultur, med spesiell vekt på kulturverndelen.

Kulturdepartementets eksterne FoU-utvalg mener at både produksjonskapasitet og finansieringsmuligheter i kulturforskningsfeltet må styrkes. Riksantikvaren støtter utvalgets vurdering av dette.

Utvalget foreslår at det etableres et nytt forskningssenter for kultursektorforskning, med ansvar for utvikling av forskning og kunnskapsproduksjon med relevans for kunst- og kulturpolitikken. Samtidig sier utvalget at det er behov for flere sterke kunnskapsmiljøer på dette området.

Riksantikvaren mener det både er styrker og svakheter med forslaget om å etablere et nytt forskningssenter.

Fordelen med en etablering av et forskningssenter for kultursektorforskning, er at et slikt senter vil styrke og synliggjøre kulturforskningen, noe det er behov for.

Forskningssenteret som beskrives, skal dekke et svært bredt ansvarsområde (jfr. *Kulturformål* i statsbudsjettet). Mulighetene for forskningsfinansiering innenfor kultursektoren, generelt sett, har til nå vært svak. Det er derfor nødvendig å gjøre en vurdering av om et nytt forskningssenter vil ha reelle muligheter til å oppnå en tilstrekkelig inntjening. For å bli levedyktig vil, etter vår vurdering, et forskningssenter med den foreslåtte forskningsfaglige bredden, kreve betydelig større inntjening enn den finansielle rammen som utvalget foreslår. En vurdering av muligheter for bl.a. oppdragsforskning innenfor sektoren, blir dermed viktig i det videre arbeidet.

Dersom et nytt forskningssenter skal etableres, mener Riksantikvaren det vil være hensiktsmessig å etablere et senter med utgangspunkt i et langt snevrere forskningsfelt enn det som er foreslått. En framtidig portefølje kan for eksempel avgrenses til å omfatte forskning som vil gi direkte underlag for politikktutforming. Dette fokuset innebærer stor grad av tverrfaglighet i forskningen, samt et relativt tungt innslag av samfunnsforskning. Forskning som grunnlag for politikktutvikling gir en mulighet til å fokusere på problemstillinger med mer allmenn relevans, samt problemstillinger som kan ha større grad av overføringsverdi til andre sektorer.

Dersom et slikt forskningssenter blir opprettet ønsker Riksantikvaren å understreke betydningen av at forskning, forvaltning og praksisfeltet må kobles på en konstruktiv måte, slik at resultatene blir anvendbare for bl.a. forvaltningen.

Riksantikvaren støtter utvalget i at dersom det etableres et senter, bør dette få status som et forskningssenter framfor et kunnskapssenter. Begrunnelsen er, som utvalget antyder, et forskningsfelt med begrenset forskningsaktivitet, med behov for å fokusere på økt forskning av god kvalitet.

Dagens kulturforskning skjer ved universiteter, høyskoler, museer og forskningsstiftelser over hele landet, og de fleste FoU-miljøene er små. **Svakheten** med etableringen av et forskningssenter framfor å styrke allerede eksisterende forskningsmiljø og finansieringsmekanismer, er at det kan bidra til en enda større grad av fragmentering av forskningen på feltet. Det har vist seg at det generelt sett, er lettere å produsere kvalitativt god forskning i FoU-miljøer av en viss størrelse. Riksantikvaren mener det må vurderes nærmere om et alternativ til et nytt forskningssenter kan være å styrke allerede etablerte institusjoner.

Uansett om det etableres et forskningssenter eller ikke, er det nødvendig å styrke forskningen på de områdene som inngår i statsbudsjettets *Kulturformål* gjennom ulike virkemidler.

Internasjonalisering

Kulturarvforskningen er i relativt liten grad tverrfaglig. Den er også svakt internasjonalt koblet. Kulturdepartementets eksterne FoU-utvalg har i sin utredning ikke vurdert internasjonalisering av forskningen på kulturfeltet.

I Forskningsmeldingen⁵ er det et stort fokus på internasjonalisering av forskningen – en internasjonalisering som tar opp i seg økt internasjonalt samarbeid i forskningsprosjekter, økt mobilitet av forskere inn og ut av Norge, økt attraktivitet for Norge som vertsland for forskning og økt utnyttelse av norske og internasjonale forskningsresultater.

Kulturminneforvaltningen ved Miljøverndepartementet, og Forskningsrådet har tatt konsekvensen av dette. Gjennom etableringen av Joint Programming Initiatives (JPI) på kulturminnefeltet, deltar Norge i et europeisk forskningssamarbeid. Denne JPIen, Kulturarven og globale endringer – En ny utfordring for Europa⁶, fokuserer på tematikk som vi mener også vil være av betydning for inndekking av kunnskapsbehov på kulturfeltet.

Riksantikvaren mener at norsk kulturforskning på sikt kan bli styrket gjennom internasjonalt samarbeid med relevante forskningsmiljø, og at det bør settes av ressurser til arbeidet med internasjonalisering på kulturfeltet.

Vi takker for muligheten til å uttale oss om rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk», og ønsker Kulturdepartementet lykke til i den videre utviklingen av forskningen på kulturfeltet.

Vennlig hilsen

Kristin Bakken (e.f.)
Avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

May Britt Håbjørg
Seniorrådgiver

⁵ St.meld. nr. 30 (2008-2009) Klima for forskning

⁶ For mer informasjon, se <http://www.jpi-culturalheritage.eu/>

